

Kûfe Kıraatleri Bağlamında İmâle Uygulamaları: Tâhâ Sûresi Örneği

Halil Murat Özer | 0000-0002-7394-9554 | halilmuratozer@outlook.com

Süleyman Demirel Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat, Isparta, Türkiye

ROR ID: [04fjte88](https://orcid.org/04fjte88)

Muhammet Yurtseven | 0000-0003-2604-440X | yurtsevenmuhammed@gmail.com

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat, Isparta, Türkiye

ROR ID: [04fjte88](https://orcid.org/04fjte88)

Öz

Bu makale, Kur'an-ı Kerim kıraatinde sıklıkla rastlanan ve bazı sûrelerin neredeyse tüm âyetlerinde görülen aynı zamanda Kur'an-ı Kerim okuma ve kıraat ilmi açısından önemi haiz olan imâle okuyuşunu ele almaktadır. İmâle, elifin ya harfine doğru ya da fethadan kesreye doğru meydana gelmesi şeklinde tanımlanan ve Kur'an-ı Kerim tilâvetinde önemli bir yeri olan kavramdır. Araştırmanın amacı, imâle usulünü Kûfi imamlardan Âsım, Hamza, Kisâi ve Halef'in kıraatleri bağlamında incelemek ve Tâhâ sûresi özelinde uygulama biçimlerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışma, özellikle Tâhâ, Necm, A'lâ, Şems, Leyl, Duhâ sûreleri gibi sıklıkla karşılaşılan imâle okuyuşlarını incelerken, kıraat ilmindeki farklı yaklaşımları ve imâle okuyuşunun kavramsal çerçevesini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırmanın kapsamında, imâle okuyuşunun Kur'an-ı Kerim'deki rolü ve önemi, kıraat-i aşere tarihinde imâle ile okuyan kıraat imamlarının yaklaşımlarıyla incelenmesi yer almaktadır. Özellikle Kûfe kıraat ekolünde olup, mütevatir kıraat sınıflandırmasında beşinci sırada yer alan İmam Âsım, altıncı sırada yer alan İmam Hamza, yedinci sırada yer alan İmam Kisâi ve onuncu sırada yer alan İmam Halef gibi önemli imamların kıraat metodolojileri ve imâle yöntemlerinin Tâhâ sûresi örneğindeki uygulamaları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Yöntem olarak bu çalışma hem naklî hem de usulî açıdan imâle okuyuşlarına dair literatür taraması yaparak, kıraat ilmindeki çeşitli kıraat farklılıklarını ve imâle usulünü analiz etmektedir. Ayrıca, imâlenin Kur'an-ı Kerim'de geçen uygulamalarına dair örnekler sunarak, bu okuyuşların anlam ve önemini vurgulamakta ve kıraat ilmi ve pratiklerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kıraat İlimi, Kur'an-ı Kerim, Kûfe Kıraatleri, İmâle, Tâhâ Sûresi.

Atıf Bilgisi

Özer, Halil Murat - Yurtseven, Muhammet. "Kûfe Kıraatleri Bağlamında İmâle Uygulamaları: Tâhâ Sûresi Örneği". *Düzce İlahiyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2024), 24-52. <https://doi.org/10.61272/duid.1435657>

Geliş Tarihi	12.02.2024
Kabul Tarihi	20.05.2024
Yayım Tarihi	30.06.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu makale SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü bünyesinde hazırlanan “Kıraat İlminde İmâle: Hamza, Kisâi, Halef Örneği (Nebe ve Nâs Sûreleri Arası)” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yazar Katkıları	Halil Murat Özer %50 - Muhammet Yurtseven %50
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

İmāla Practices in the Context of Kūfa Recitations: The Example of Sūrat Ṭāhā

Halil Murat Özer | 0000-0002-7394-9554 | halilmuratozer@outlook.com

Süleyman Demirel University, Department of Basic Islamic Sciences, Qur'anic Recitation and Qiraah, Isparta, Türkiye

ROR ID: [04fjte88](https://orcid.org/04fjte88)

Muhammet Yurtseven | 0000-0003-2604-440X | yurtsevenmuhammed@gmail.com

Assoc. Prof., Süleyman Demirel University, Department of Basic Islamic Sciences, Qur'anic Recitation and Qiraah, Isparta, Türkiye

ROR ID: [04fjte88](https://orcid.org/04fjte88)

Abstract

This article addresses the reading style of imāla, which is frequently encountered in the recitation of the Qur'an and is found in almost all verses of some surahs. Imāla, defined as the inclination of the letter 'alif' towards 'ya' or from 'fatha' to 'kasra', holds a significant place in the recitation of the Qur'an. The aim of the research is to examine the method of imāla within the context of the recitations of Kūfi imams Āşim, Ḥamza, Kisā'ī, and Khalaf and to reveal their application methods, specifically in Sūrat Ṭāhā. Additionally, this study aims to highlight different approaches in the science of recitation and the conceptual framework of imāla recitation by examining frequently encountered imāla readings in surahs such as Ṭāhā, Najm, A'lā, Shams, Layl, and Ḍuḥā. Within this context, the scope of the research includes examining the role and importance of imāla recitation in the Qur'an, as well as analyzing the approaches of recitation imams who use imāla in the 'qirā'āt al-'ashara' (the ten readings). Specifically, the study delves into the recitation methodologies and imāla techniques of prominent Kūfi recitation school imams like Āşim (ranked fifth), Ḥamza (ranked sixth), Kisā'ī (ranked seventh), and Khalaf (ranked tenth) in the application context of Sūrat Ṭāhā. Methodologically, this study conducts a literature review on imāla recitations both from traditional and methodological perspectives, analyzing various recitation differences and the imāla method in the science of recitation. Additionally, by presenting examples of imāla applications in the Qur'an, the study emphasizes the meaning and importance of these readings, aiming to contribute to the science and practices of recitation.

Keywords

İlm al-Qiraat, Qur'an, Kūfa Qiraat's, İmāle, Surah Ṭāhā.

Citation

Özer, Halil Murat - Yurtseven, Muhammet. "İmāla Practices in the Context of Kūfa Recitations: The Example of Sūrat Ṭāhā". *Düzce Divinity Journal* 8/1 (June 2024), 24-52. <https://doi.org/10.61272/duid.1435657>

Date of Submission	12.02.2024
Date of Acceptance	20.05.2024
Date of Publication	30.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External This article is extracted from master thesis dissertation entitled "Kıraat İlminde İmâle: Hamza, Kisâi, Halef Örneği (Nebe ve Nâs Sûreleri Arası)".
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Author Contributions	Halil Murat Özer %50 – Muhammet Yurtseven %50
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

İslâm ilim geleneği Kur'ân-ı Kerîm'in ilahi niteliğini ve onun tarihsel-teolojik önemini incelemekle yetinmeyip okunuşuna da ayrı bir ehemmiyet göstermiş ve birçok özelliği içerisinde mündemiç olacak şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i tanımlamıştır.¹ Bu tanıma göre; Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ tarafından, Cebrâil (a.s.) aracılığıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) vahyedilmiş ilahi bir kelimedir. Bu ilahi metin, sadece tilâvetiyle ibadet edilen bir kitap olmakla kalmayıp, aynı zamanda içerdiği hükümlerle amel edilmesi gereken bir kaynaktır. Mushaflarda yazılı olan ve tevâtür yoluyla günümüze kadar ulaşan Kur'an, kalplerin derdine şifa, müminlere ise rahmet ve hidayet kaynağı olarak kabul edilmiş,² belli bir kavim veya zamana mahsus olmayıp, kıyamete kadar süregelen ebedî ve ezeli bir mesajı içermektedir. Bu yönüyle ilahi olan bu muciz mesaj, Hz. Peygamber'den günümüze kadar korunarak belirli bir usulle intikal ettirilmiştir.

Hz. Peygamber, Hz. Cebrâil tarafından muhtelif yollarla³ Kur'an'ı öğrenmiş ve öğrendiği şekliyle sahâbeye aktarmıştır. Vahiy kâtiplerine de âyetlerin hangi

¹ İlahi kitabımız hakkında yapılan en genel tanıma göre; "Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ tarafından, Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirilen, tilâvetiyle ibadet olunan, hükümleriyle amel edilen, Mushaflarda yazılı olan ve tevâtür yoluyla bize ulaşan ilahi kelimedir." Kur'ân-ı Kerîm'in bu tanımında yer alan tevâtür hem metnin yazısı hem de okuyuş şekillerinin bizlere intikalini ifade etmektedir. Bu yönüyle tevâtür içerisinde değerlendirilen okuyuş şekilleri çalışmamızın konusu olan imâle uygulamasını da ihtiva eden bir yöne sahiptir. Tanımların ayrıntısı için bk. Ali el-Kârî, *el-Minâhu'l-fikriyye âlâ metni'l-Cezeriyye* (Mısır: y.y. 1335), 18; Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Mustasfâ min 'ilmi'l-usûl* (Mısır: y.y. 1937), 65; Bedreddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhan fi ulûmil-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Mısır: y.y. 1957), 2/125.

² "Biz Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyânını arttırır." el-Kehf 18/82. Burada zikredilen tenzilin içerisinde vahyin okuyuş biçimleri de yer almaktadır. Bu yönüyle genel anlamda okuyuş biçimlerinin özel anlamda da imâle uygulamasının tenzilin rahmet boyutunu ifade ettiği söylenebilir.

³ Allah Teâlâ, Cebrâil aracılığıyla Hz. Peygamber'e çeşitli yollarla vahiy ilemiştir. Naslardan hareketle bunları şöyle sıralamak mümkündür: **1.** Cebrâil'in aslı sûretinde Peygamber'e görünerek tebliğ etmesi. **2.** Cebrâil'in kendisi görünmeden Resul-i Ekrem'e tebliğ ettiği vahiy. **3.** Cebrâil'in insan şekline girerek tebliğ ettiği vahiy. Ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/443-447. Bu cihetiyle Hz. Peygamber, Hz. Cebrâil'in bizatihi kendisinden ilahi kelâmın okuyuş biçimini ve okuyuş ile ilgili diğer ruhsatları almıştır. Buradaki okuyuş biçiminde veya okuyuş ruhsatlarında imâlenin de yer aldığını söylemek vahyin ses ve anlam ilişkisini tespit açısından önemlidir.

sūrenin neresine yazılacağını bildirmiş,⁴ sahâbe de öğrendikleri âyetleri yazmak ve ezberlemek sūretiyle muhafaza altına almışlardır. Kendisine vahyolunan âyetleri öğretirken hem herkesin kolayca anlaması ve okuması, hem de âyetlerin muhtevasını anlamak için gerekçe sunanlara imkân tanımak adına Hz. Peygamber'e çeşitli kıraat vecihleri ruhsatı verilmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber "Şüphesiz bu Kur'an yedi harf üzerine indirilmiştir, ondan kolayınıza geleni okuyunuz."⁵ hadisi ve buna benzer birçok hadis ile bu kolaylığı sahabeye ve ümmetine de müjdelemiştir. Lakin yedi harfin mahiyetinin ne olduğu konusunda ulema tarafından çeşitli görüşler bildirilmiştir. Kaynaklara bakıldığında bu muhtelif görüşlerin nedeni ise Hz. Peygamber'e sahâbe tarafından bu konu hakkında bir soru sorulmadığıdır. Nitekim Hz. Peygamber de bununla ilgili herhangi bir açıklama yapmamış ya da açıklamaya ihtiyaç duymamıştır.⁶ Ancak genel anlamda yedi harf hadisleriyle verilmiş olan ruhsatın her şeyden önce Allah tarafından, Kur'ân-ı Kerîm'i kolayca okuyup ahkâmını anlamaları için, ümmete verilmiş bir kolaylık, genişlik ve rahmet olduğu⁷ ve istedikleri kıraatle kolaylarına geldiği şekliyle zorlanmadan okumalarını istendiği aşikârdır.⁸

Sahâbe ve tâbiîn, Hz. Peygamber'den öğrendikleri bu okuyuş vecihlerine ayrı bir titizlik göstermiş ve Nebî'den (s.a.v.) sâdır olan tilâvetin korunması için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu yönüyle kıraat ilminin esas amacı sahih kıraati, zayıf, şâz ve mevzû olan kıraatlerden ayırarak ilahi kelamın gelecek nesillere aktarımının sağlanması olmuştur. Bir diğer açıdan bu okuyuş vecihlerinin korunması Kur'an'ın fonetik yapısının sağlam bir zemine yerleştirilmesi, telaffuz noktasında en sahih ve en güzel bir şekilde tilâvet edilmesiyle mümkün olacak bir durumdur. Bu yüzden İslâm ilim geleneğinin

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Mektebetü'l-İslâmî, 1979), "Kitabu fedâilü'l-Kur'ân", 4 (No. 100); Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmil-Kur'ân*, 1/ 241.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dîmeşk: Daru's-Selam, 2000), "Fedâilü'l-Kur'ân", 5/30; Muhyiddîn Ebû Zekerriyya Yahya b. Şerafeddîn Nevevî, *Sahîhu Müslim bi-Şerhi'n-Nevevî* (Beyrut: y.y. 1376), 4/103-104.

⁶ Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013),92; Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 76.

⁷ Zeyneb Abdüsselam Ebü'l-Fadl, *en-Nassu'l-Kur'ânî ve'l-Ahrufu's-Seb'a* (Kahire: Darü'l-Kelime, 2015), 31; Celâleddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: y.y. 1973), 1/145; Abdurrahman Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 53.

⁸ Yedi harf ihtilafının faydaları için bk. Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kıraatil-aşr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1434), 1/47-48; Ali Osman Yüksel, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşir* (İstanbul: İfav Yayınları, 2012), 62.

her döneminde bu işi/sorumluluğu üzerine vazife ederek İslâm ümmeti adına gerçekleştiren kârîler daima olmuştur. Bu yönüyle Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in Hz. Cibrîl'den öğrendiği şekliyle bize kadar ulaşması da bu ilim üzerine çalışan ve nesilden nesle nakleden kârîler⁹ ve mukrîler¹⁰ sayesinde gerçekleşmiştir. Zamanla kıraat ilminin aktarımını sağlayan kârîler arasından on kıraat imamının usulü şöhret bulmuştur. Bu imamlar, kıraat ilminin gelişimine katkıda bulunmuş ve Kur'an'ın çeşitli coğrafyalarda, farklı dönemlerde ve topluluklarda nasıl okunabileceğine dair geniş bir perspektif sağlamışlardır.¹¹

Bu imamların Kur'an telaffuzunda Hz. Peygamber'den nakil yoluyla uyguladıkları farklı telaffuz şekilleri mevcuttur.¹² Bu ihtilaflı okuyuşlar kelimelerin bazısında anlama dair etkisi olmazken, bazı kelimelerde ise anlamda bir kısım değişiklikler meydana getirebilmektedir. Değişiklikten kasıt ise kelimenin anlamını zenginleştirmek ya da daraltmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelimeyi tamamen tersyüz edecek lafzi ya da anlamsal bir farklılık düşünülmemelidir. Burada üzerinde durulması gereken husus anlama etki etmeksizin uygulanan ve harfi telaffuz ederken oluşan ses biçimidir. Nitekim farklı bölgelerde aynı kelimenin tilâvetinde çeşitli telaffuzların yapıldığı müşahade edilmektedir. Bu farklı telaffuz biçimlerinin bir tanesi de med harfi elifin feth, beyne beyne(taklîl) ve imâle şeklinde okunmasıdır.

Bu çalışma, kıraat ilminde bir okuyuş yöntemi olan imâlenin incelenmesine odaklanmıştır. Araştırma, özellikle kıraat imamları arasında bu tekniği en fazla

⁹ **Kârî**: Lügate okuyucu ve okuyan manasına gelir. Istilahta ise, Kur'an tilâvet eden anlamında kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bk. Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukrîîn ve müşhidü't-tâlibîn* (Beyrut: y.y. 1980), 49; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 211; Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 25. Ayrıca kârî üçe ayrılır. **a)** el-Müptedi: 1 ile 3 kıraati bilen kişiye denir. **b)** el-Mutavassıt: 4 ile 5 kıraati bilen kişiye denir. **c)** el-Müntehi: Kıraatlerin çoğunu ve meşhur olanlarını bilen kişiye denir. Bk. İbrahim b. Saîd ed-Düserî, *Muhtasaru'l-İbarat li-mu'cemi mustalahati'l-kıraat* (Riyad: Daru'l-Hadara, 2008), 89; Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 25.

¹⁰ **Mukrî**: Teorik bilgilerle beraber kıraati müşâfehe yoluyla okuyan ve okutan kıraat âlimine denir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukrîîn*, 49; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 211; Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 26.

¹¹ Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. Mücâhid, *Kitabü's-Seb'a fi'l-Kıraat*, thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1981), 49; Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 53; Abdülhamit Birışık, "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425-432.

¹² Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Ümevî ed-Dânî, *el-Mudîh li mezâhibi'l-kurrâ ve ihtilâfuhum fi'l-feth ve'l-imâle*, thk. Fergali Seyyid Arabavî (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 28.

kullananları belirlemiş ve imâlenin uygulama kurallarını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in Tâhâ sûresinde imâlenin hangi kelimeler üzerinde uygulandığının tespiti, bu çalışmanın temel amacını oluşturmuştur. Bu tespitler ışığında, kıraat biliminde imâle ve onun usulü üzerine derinlemesine bir incelemenin yapılması hedeflenmiştir. Çalışmada, kıraat alanında yazılmış olan temel kaynaklar taranmış ve bu konuda elde edilen bulgular amaç ve hedef doğrultusunda incelenmiştir. Ayrıca, kıraat ilminde sıklıkla kullanılan imâle yöntemi üzerine kıraat imamları tarafından yapılan değerlendirmeler bir araya getirilmiş ve bunlar bir bütün olarak tetkik edilmiştir. Bu süreçte, kıraat imamlarından Âsım (öl. 127/744), Hamza (öl. 156/773), Kisâî (öl. 189/805) ve Halefû'l-Âşîr (öl. 229/844)'in diğer imamlara kıyasla imâleyi daha fazla kullandıkları tespit edilmiş ve bu imamların kıraat ilmine yaptıkları katkılar kısaca ele alınmıştır. Son olarak da Tâhâ sûresinde imâle'nin yapıldığı kelimeler belirlenmiş ve bu kelimelerin Arapça dil bilgisi çerçevesinde hangi kalıplarda geldiği açıklanmıştır. Ayrıca, söz konusu imamların imâleyi hangi kelimelerde müşterek veya muhtelif şekillerde uyguladıkları, tablo halinde sunulmuştur. Bu yönüyle çalışma, kıraat ilminde imâlenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak ve bu alanda yeni araştırmalara yol gösterecektir.

1. İmâle Kavramının Kavramsal Çerçevesi

Kur'an tilâvetinde harekelere bağlı olarak farklı ses biçimi uygulanmaktadır. Kıraat ilminde bu sesler feth, beyne ve imâle olarak isimlendirilir. Feth, kıraat esnasında harfler fetha hareketindeyken ağzın "â" yönünde tamamen açılarak okunmasına denir.¹³ Beyne, elifi fetha ile kesre arası bir durumda okumaktan ibarettir. Buna imâle-i suğrâ (yarım imâle) da denir.¹⁴ İmâleye gelince, Arapça "meyl" kökünden sülâsi mezîd if'âl bâbına nakledilerek اَمَال-يُمِيل-إِمَالَة "meylettirmek, aşağı doğru eğmek" anlamına gelmektedir.¹⁵ Sarf ve kıraat ilmi istilâhında ise imâle "feth" e muhalif olan bir içeriğe sahiptir. Çünkü fetha harekede dudak ve ağzın açılarak okunması esastır. İmâle ise bu açıklığı azaltan bir yöne sahip olması nedeniyle "feth" ile

¹³ Abdullah Benli, *Hafs Rivayetiyle Âsım Kıraatinin Tecvîd Kuralları* (Kayseri: Tezmer, ts.), 42.

¹⁴ Düserî, *Muhtasarı'l-İbarat*, 38; Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstilahları* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 74.

¹⁵ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh*, nşr. Ahmed Abdulgafûr Attar (Mısır: y.y. 1316/1898), 8/1822; İbrahîm Muhammed el-Cermî, *Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'ân* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2001), 49; Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: Dâru Sâdır, 2003), 11/636-637.

ters bir ilişki içerisinde. Buradan hareketle imâlenin çok farklılık göstermemekle birlikte muhtelif tanımlamalarla ele alındığı görülmektedir.

الإمالة: تقريب الفتحة من الكسرة والألف من الياء من غير قلب خالص ولا إشباع مبالغ

فيه. 16

Yapılan en kapsamlı tanıma göre imâle, “Tam bir doyurma ve dönüştürme olmaksızın fethayı kesreye, elifi yaya yaklaştırmaktır”.¹⁷ Kur’an, Arapça olarak indirildiği için, Arap dilbilimcileri de imâle üzerinde birçok değerlendirme ve yorumlarda bulunmuşlardır. Örneğin dilbilim ve kıraat ilmi müelliflerinden Sîbeveyhi (öl. 180/796), kaleme aldığı *el-Kitâb* adlı eserinde imâle konusuna ilk değinenlerdendir.¹⁸ Müellif tam bir imâle tanımı yapmamış olsa da “Elifin yaya yaklaştırılmasıdır.” şeklindeki ifadesi açıklayıcı bir mahiyettedir.¹⁹ Ayrıca Sîbeveyhi imâlenin niçin elif ve ya harfleri arasında olduğunu belirtmek amacıyla “Araplara ya harfi vav harfinden telaffuz olarak daha hafif geldiğinden elifi ya tarafına meylettirdiler.”²⁰ açıklamasında bulunarak imâlenin genel mantığını ortaya koymaya çalışmıştır.

Basra ekolünün önde gelen müelliflerinden dilbilimci Müberred ise (öl. 286/900) “İmâle, elifi ya harfine yaklaştırmaktır.”²¹ şeklinde bir tanım yapmıştır. Müberred’in konu hakkındaki görüşü Sîbeveyhi ile benzerlik gösterse de imâlenin mantığını açıklaması yönüyle Sîbeveyhi’nin görüşü daha ön plandadır. İbnü’s-Serrâc’ın (öl. 316/929) “İmâle, elifi yaya, fethayı da kesreye doğru meylettirmendir.” şeklindeki tanımında ise imâlede sadece harflerin meyli değil, aynı zamanda hareketlerin de meyletmesinin söz konusu olduğu vurgulanmıştır.²²

¹⁶ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *Kitabü't-Tebşıra fi'l-kıraati's-seb*, thk. Muhammed Gavs en-Nedvî (Hindistan: Dâru's-Selefi, 1402/1982), 370-371; Düseri, *Muhtasarü'l-İbarat*, 31.

¹⁷ Mustafa Yıldırım, *Kıraat İlmine Giriş* (İzmir: Tibyan Yayınları, 2013), 23; Temel, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, 73.

¹⁸ Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2013), 4/117.

¹⁹ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 4/117.

²⁰ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 4/120.

²¹ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî, *el-Kâmil*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1417/1997), 3/42.

²² İbnü's-Serrâc Ebü Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî, *el-Uşûl fi'n-Nahr*, thk. Abdü'l-Hüseyn el-Fetelî (Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 3/16.

İmâle, Kur'an fonetik yapısını teşkil ettiği için sadece dilbilimcilerin değil aynı zamanda kıraat imamlarının da üzerine çokça değerlendirmeler yaptığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri olan Endülüslü müellif Mekkî b. Ebî Tâlib (öl. 437/1045), *et-Tebşıra* adlı eserinde "İmâle elifin ya harfine doğru yaklaşmasıdır."²³ şeklinde açıklamıştır. Müellif, imâlenin sebeplerini zikrettikten sonra elifin yaya meylederken, eliften önceki fethanın kesreye meyletmedikçe imâlenin sahih olmayacağını vurgulayarak bu konu hakkındaki ilk usulî yaklaşımları ifade etmiştir.²⁴ Mekkî b. Ebî Tâlib bir diğer eserinde ise "İmâle, elifi yaya, eliften önceki fethayı da kesreye doğru yaklaştırmaktır." şeklinde bir tanım daha yapmıştır.²⁵

Önemli kıraat âlimlerinden olan Dâni (öl. 444/1053) de *el-Mûdih li mezâhibi'l-kurrâ ve ihtilâfuhum fi'l-feth ve'l-imâle* isimli eserinde imâle konusunda "Kim imâle yapmayı tercih ederse fetha hareke ile kesreye doğru meyleder. Böylece fethadan sonraki elif de yaya doğru meyletmiş olur." şeklinde bir tanımlama getirmiştir. Müellif aynı eserinde bu tanımsal bilgileri verdikten sonra uygulanışıyla alakalı olarak da; "Kolaylık olması amacıyla imâle ile elifin yaya yaklaşması istendiğinde, eliften önceki fethanın da kesreye yaklaşması gerekir."²⁶ şeklinde bir açıklama yapmıştır. Dâni, ulema tarafından fethin asıl, imâlenin ise fethin bir çeşidi olarak buna dâhil olduğu görüşünü dile getirerek imâleye bu konuda farklı yaklaşanlardan ayrılmıştır.²⁷ Sehâvî (öl. 643/1245) de, Dâni'nin mevcut ifadelerini aktararak benzer bir tanımlama yapmıştır.²⁸ Zemahşerî (öl. 538/1144) ise ses uyumu açısından "Elifi yaya, fethayı kesreye

²³ Ebî Tâlib, *Kitabü't-Tebşıra*, 370-371.

²⁴ Ebî Tâlib, *Kitabü't-Tebşıra*, 371.

²⁵ Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Keşf 'an vücûhi'l-kıraati's-seb' ve 'ileliha ve hüccetiha*, thk. Muhyiddîn Ramazan (Dımeşk: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabî, 1394/1974), 1/168.

²⁶ Ebû Amr Osman b. Saîd b. Osman el-Ümevî ed-Dâni, *el-Mûdih li mezâhibi'l-kurrâ ve ihtilâfuhum fi'l-feth ve'l-imâle*, thk. Fergali Seyyid Arabavî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 20; İbrahim Tetik, Kur'an Kıraatında İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53/1 (Haziran 2020), 49-50; Yakup Uzun, "Feth ve İmâle (Ebû Amr ed-Dâni'nin el-Feth ve'l-İmâle Adlı Eseri Bağlamında)", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Nisan 2022), 460-462.

²⁷ Dâni, *el-Feth ve'l-imâle*, 20. Tetik, "Kur'an Kıraatında İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları", 49-50; Uzun, "Feth ve İmâle (Ebû Amr ed-Dâni'nin el-Feth ve'l-İmâle Adlı Eseri Bağlamında)", 460-462.

²⁸ Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed es-Sehâvî, *Cemâlü'l-kurra' ve kemâlü'l-ikra*, thk. Mervân el-Atiyye-Muhsin Ferabe (Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Turas, 1997), 599-600.

meylettirerek seslendirmektir.”²⁹ şeklinde benzer bir imâle tanımlaması yapmıştır.

Kıraat ve tecvid ilminin en önemli isimlerinden İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429) de, Endülüs dönemi müelliflerinden etkilenecek, “İmâle, fethanın kesreye, elifin de yaya meyledilmesinden ibarettir.”³⁰ şeklinde bir tanım yapmıştır. Ayrıca İbnü'l-Cezerî imâle yaparak okumanın faydasını şöyle değerlendirmiştir: “İmâle, lafzı kolaylaştırdığı için yapılmaktadır. Çünkü imâle ile okurken ağız aşağı pozisyona doğru iner, feth ile okurken ise ağız yukarı doğru yükselir. Ağız aşağı doğru hareketi, yukarı doğru olan hareketinden dile daha kolay gelmektedir. Bundan dolayı imâle ile okumak kolaylık sağlamaktadır. Feth üzere okuyanlar ise daha sağlam ve asıl olmasına tabi olup bunu uygulamaktadırlar.”³¹

Tanımsal olarak yukarıdaki açıklamalar neticesinde imâleye sınırlı muhtelif manalar verilirken, birbirinden çok farklı tanımlamaların yapılmadığı görülmektedir. Kanaatimizce imâle hakkındaki en uygun tanımın “Tam bir doyurma ve dönüştürme olmaksızın fethayı kesreye, elifi yaya yaklaştırmaktır.” şeklinde olduğu söylenebilir. Çünkü “tam doyurmak” ve “dönüştürmek” ifadelerinde kesre sesini uygulamak söz konusudur ancak imâlede ise bunlardan ziyade fethadan kesreye yakınlaştırma söz konusudur.

İmâlenin yapılan bu tanımların dışında bir lehçe olduğu da dile getirilmiştir.³² İmâlenin, Temîm, Esed, Kays ve Aylân kabilelerini oluşturan Ehli Necd'in lehçesi olduğu, Kureyş lehçesinde olmadığı gerçeğinden hareketle imâlenin dilsel boyutu da burada zikredilmesi gereken bir husustur. Bu bağlamda sesler arasındaki vurguyu sağlayan imâle dilde ve kıraatte çok yönlü kullanımlarda yer bulmuş ve zaruri olmaktan çok isteğe bağlı bir keyfiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında hemen hemen bütün kıraat ve dil âlimleri imâle üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur.³³ Ayrıca farklı kabilelerin imâleli okuyuşlarını belli bir sistem içerisinde vermeye yönelik özellikle de dilsel coğrafyayı ifade eden çalışmalar da vardır. Örneğin; İsmail Şelebî, imâle vechiyle okuyanların yaşadığı bölgeleri nüfus yoğunluğunu dikkate alarak haritada resmetmiştir. Bunu yaparken telaffuzda imâleye yer verenlerin çok olduğu bölgeleri kırmızı, orta olan bölgeleri yeşil, az olan

²⁹ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî ez-Zemahşerî, *el-Mufasssal fî ilmi'l-luğa Arabiyye*, thk. Salih Kadâra (Ammân: Dâru'l-Ammâr, ts.), 2.

³⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30.

³¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/35; Suyûtî, *el-İtkân*, 1/258.

³² Dâni, *el-Feth ve'l-imâle*, 12; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/30; Suyûtî, *el-İtkân*, 1/313.

³³ Mehmet Ali Sarı, “İmâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/177.

bölgeleri ise siyah renkle göstermiştir.³⁴ İmâlenin diğer fonetik seslerde olduğu gibi ses ve anlam bütünlüğü de ele alınmaktadır. Bunu bir başlık altında değerlendireceğiz.

2. İmâlenin Ses-Anlam İlişkisi

Kıraat farklılıkları, Kur'an tilâvetinde birkaç vechin tek bir lafızda bulunabilmesine ve muhtelif anlamlara kapı aralmasına imkân vermektedir. Bu bağlamda feth ve imâle Kur'an'ın mana ve mana ötesi sofrasına da zenginlik katmaktadır. Nitekim imâlenin ses-anlam ilişkisini ele aldığımızda bu zenginlik ziyadesiyle görülmektedir. İmâle yapılan kelime az ya da çok bir zayıflık, bir düşüş veya bir hafiflik manası içermektedir. Şöyle ki, *وعلي ابصارهم* (Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir.)³⁵ Burada *ابصارهم* kelimesinde Ebû Amr ve Kisâî'nin ravisi Dûrî, vakıf halindeki *غشاوة* kelimesinde ise Kisâî imâle uygulamıştır.³⁶ Her iki kelimedede art arda yapılan imâleler, kesreye doğru fonetik bir düşüş sağladığı için bu ses aralığında yukarıdan aşağıya doğru adeta bir "kepenk indirme" bir "perde sarkıtma" tasviri yapılmaktadır. Bu durumda olan birinin maddi olarak görme engeli oluşacağı gibi imâleli kıraat ise inkâr edenlerin kalp gözlerine manevi bir perde çekildiğini ses biçimiyle ortaya koymaktadır. Diğer örneğimizde ise; *وقال اركبوا* (Nuh dedi ki: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyla.)³⁷ Bu âyette geçen *مجرىها* kelimesinde Hafs, Hamza, Kisâî ve Halef imâle uygulamışlardır.³⁸ İmâle uygulanan bu kelime ses-anlam ilişkisi bağlamında sesin aşağıya doğru meylinin geminin denizde rahatça yüzebilecek şekilde hareketini ifade etmektedir. Ayrıca *مرسيها* kelimesinde imâle yapılmaması da rusuv kökünden gelen "herhangi bir şeyi sağlam yapmak, dağların yeryüzüne sağlamca bağlanmış olması" anlamında kullanılmakta olup, geminin durması için mirsât denen lengerin denizin dibine ip ya da zincirle bırakılarak su üzerinde kalıp gitmemesini ifade etmektedir. Lakin *مرسيها* kelimesinde imâle uygulayanların kıraati de başka bir anlam zenginliği oluşturmaktadır. Bu da geminin demir atması esnasında, denizin

³⁴ Abdulfettah İsmail eş-Şelebî, *el-İmâle fi'l-kıraat ve'l-lehecâti'l-Arabiyye* (Cidde: Dâru'ş-Şurûk, 1403/1983), 402-403.

³⁵ el-Bakara 2/7.

³⁶ Hamid b. Abdülfettah Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân* (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2016), 16.

³⁷ Hûd 11/41.

³⁸ Pâluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 70.

dibine bırakılan lengerin aşağıya doğru meylini ifade etmektedir. Bu şekilde uygulanan bir imâlenin ses-anlam ilişkisine yansdığı görülmektedir.³⁹

Ayrıca imâle uygulanırken, sesin meyletmesinden hareketle fethanın kesreye doğru yaklaşım oranı imâlenin tasnifinde önemli bir etken olmuştur. Bu yönüyle literatürde imâle konusunda iki temel tasnif yapılmıştır. Birincisi imâle-i şedide (imâle-i kübra), ikincisi ise imâle-i mutavassita (imâle-i suğra) olarak kaynaklarda yer almaktadır. Bu iki tasnifin kullanıldığı yerler dilbilimciler ve kıraatçiler arasında değişkenlik göstermektedir. Genelde imâle denildiğinde kullanılan ses türü imâle-i kübra olurken, kıraat ilminde çeşitli vecihler tilâvet edilirken uygulanan imâle-i suğra ise beyne (taklîl), taltif, beyne'l-lafzeyn ve beyne beyne ifadesiyle yer almaktadır. Diğer isimleri imâle-i kübra, mahza, idcâ, bath olan imâle-i şedide ise araştırmamızın esasını teşkil eden imâle çeşididir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde konumuz olan imâlenin kıraat-i aşerede hangi imamlar tarafından nasıl ve hangi şartlarda kullanıldığı ele alınacaktır.

3. Kıraat-i Aşerede İmâle

Kûfî kıraat önderlerinden Hamza, Kisâî, Halefû'l-Âşîr'in kıraatleri incelendiğinde imâle uygulamasının bu imamlarda diğerlerine nazaran daha çok kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bazı yerlerde Ebû Amr (öl. 154/771), İbn Zekvân (öl. 242/857), Ebû Bekir Şu'be'nin (öl. 193/809) de zikredilen imamlarla birlikte imâle ile okudukları görülmektedir.⁴⁰

Sonu ya harfi ile biten elif-i maksûrelerde Hamza, Kisâî, Halefû'l-Âşîr'in imâle ile okuduğu görülmektedir. Sonu ya harfi olduğu halde telaffuzda elif gibi amel eden bu kelimelerin, isimlerini tesniye ve fiillerini de mütekellim yaptığımızda, asıllarının ya harfi ile bittiği görülecektir ki bu gibi kelimelere "zevat-ı ya" denilmektedir. Kısaca bu kelimeler maksûr isimler ya da sonu ya ile biten illetli fiillerdir. İsimden gelenlere هوى، فتى، موسى، هدى kelimeleri; fiilden gelenlere ise تتلى، اشترى يحنى، استعلى vb. kelimeler örnek verilebilir.⁴¹

فَعَلَى، فَعَلَى، فَعَلَى vezinlerinde gelen zevat-ı ya'ların tümünde bu üç kıraat imamı, imâle ile okumaktadır. Yine aynı şekilde فَعَالَى ve فَعَالَى kalıbında gelen

³⁹ Necdet Çağlı, *Kur'ân Belâgati ve Fonetik Yönden Kıraatler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 411-414; Uzun, "Feth ve İmâle", 455-482; Alaaddin Salihoğlu, "el-İhâu's-Savfî li-Ahkâmî't-Tecvîd ve Eseruhû fi'l-Ma'nâ", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 222-223.

⁴⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30-35.

⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/30.

kelimelerde de imâle yapmışlardır. “ الحوايا الأيامي، نصارى، يتامى، كسالى، سكارى، ” kelimeleri buna örnektir. Lakin genel kaidenin dışında Mesâhif-i Osmâni’de bazısında elif, bazısında ya ile yazılan Ğâfir sûresi 18. âyetindeki “ لى ” ile Yûsuf sûresi 25. âyetindeki “ لدا ”, bir de sonu ya ile yazılmış “ الى، ” kelimeleri istisna edilip bu beş kelimedede imâle yapılmamıştır.⁴²

Hamza, Kisâi ve Halefü’l-Âşir’in, Tâhâ, Necm, Meâric, Kıyâme, Nâziât, Abese, A’lâ, Şems, Leyl, Duhâ ve Alak sûrelerinde çokça imâle ile okudukları dikkat çekmektedir. Zikredilen sûrelerdeki “ الضحى، سجدى، يوحى، استغنى، الهوى، ” gibi zevat-ı ya olan kelimeleri ister âyet sonunda ister âyet ortasında bulunsun, mezkûr imamlar imâle ile okumuşlardır. Ayrıca İsrâ sûresi 72. âyetinde iki defa geçen “ أعمى ” kelimesinin ilkinin Ebû Amr da imâle ile okumaktadır. Ayrıca “ نصارى، أسرى ذكري، تمارى ” kelimelerini bu üç imam imâle ile okumakta, Ebû Amr da aynı şekilde imâleyi burada uygulamaktadır.⁴³ Zikretmemiz gereken önemli yerlerden biri de Hûd sûresi 41. âyetindeki “ مجراها ” kelimesidir. Buradaki ra harfinde Hamza, Kisâi, Halefü’l-Âşir ile birlikte Âsım b. Behdele’nin (öl. 127/745) ikinci râvisi Hafs b. Süleymân (öl. 180/796) ve Ebû Amr da imâle yapmaktadır.⁴⁴

Son harfi meksûr ra ile biten ve bir önceki harfi elif olan kelimeleri, Ebû Amr ve Kisâi’nin ikinci râvisi olan Dûrî de (öl. 248/862 [?]) “ أنصار، الإبكار، الكفار ” kelimelerinde imâle ile okumuştur. Ayrıca “ النار، اثارها، ابصارهم ديارهم ” gibi meksûr olan ra harfinden önce mükerrer ra bulunan kelimelerde ise hulfüsüz⁴⁵ imâle Ebû Amr, Kisâi ve Halefü’l-Âşir’e aittir.⁴⁶

⁴² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/35-90.

⁴³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/40-44; Pâluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 83; Molla Mehmed Emîn Efendî b. Abdullâh el-Eyyübî, *Umdetü’l-hullân fi izâhi Zübdetü’l-İrfân* (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2018), 287.

⁴⁴ Pâluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 70; Emîn Efendî, *Umde*, 236.

⁴⁵ Hulf kelimesi sözlükte خ-ل-ف kelimesinin, bir şeyin arkası/خلف، önün zıddı/ضد، sirt/ظهر gibi temel anlamlardan başlamak üzere pek çok anlamı içermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 9/82-97. Bu anlamlardan yola çıkarak kıraat ilminde bir okuyuşu zıddı ile okumak şeklinde hulfün uygulandığı söylenebilir. Çünkü imâlenin hulf ile okunuşu, imâle yapılan harfin harekesi

Kıraat-i Aşere’de bazı özel kelimelerde de imâle yapıldığı ve bu kelimelerde sadece bazı kıraat imamların uygulama yaptığı görülmektedir. Örneğin کافرین kelimesinde Dûrî, Ebû Amr ve Ruveys (öl. 238/852)⁴⁷ hulfsüz, İbn Zekvân da hulf ile imâle yapmaktadır.⁴⁸ Aynı şekilde Neml 43. âyetinde (إنها كانت من قوم) کافرین (کافرین) geçen کافرین kelimesinde Ravh’ın (öl. 233/847)⁴⁹ da mezkûr zevat ile birlikte imâlesi vardır. Buna göre کافرین kelimesini Dûrî, Ebû Amr ve Yakup imâle ile okumuştur.⁵⁰

Kıraat ilminde bazı durumlarda imâlenin uygulandığı görülmektedir. Örneğin Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen şu on kelime “ران-جاء-شاء-خاب-زاد-زاع-حاق-ضاق-طاب-خاف” sülâsî oldukları takdirde -nerede ve hangi kalıpta gelirlerse gelsinler- Hamza tarafından hulfsüz imâle (sadece imâle veçhiyle) ile okunmaktadır.⁵¹

Ayrıca kıraat-i aşerede Kisâi, Hamza ve Halefû'l-Âşir ile birlikte imâle yapmasıyla meşhur olmuştur. Fakat diğerlerinden farkı, ha-i te'nislerde de imâle uygulamasıdır. Genel hatlarıyla daha önce de zikrettiğimiz sonu ya harfi ile biten eliflerde ve sonu ra harfi olup mâkabli elif olan kelimelerde imâle yapmaktadır. Buna ilâve olarak, kelimenin sonunda bulunan vakıf halinde ha

---

üzerinde onun zıddı olan fetha okunuşu ile birlikte uygulamaktır.

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/54-59. (Burada önemli gördüğümüz bir bilgiyi de ifade etmekte fayda olacaktır. Son harfi ra “ر” ile biten ve vakıf halinde imâle yapılan yerlerde, tahkik okuyuşta ra harfi tefhîm (kalın) sıfatıyla okunurken, imâle nedeniyle ra harfi terkîk (ince) sıfatıyla tilâvet edilmektedir.) Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/79.

⁴⁷ Kıraat ilmini bizzat İmam Yakup b. İshak’tan almış olup birinci râvisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Karaçam, *Kur’ân Tilâvetinin Esasları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 209; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 253.

⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/62.

⁴⁹ Ravh, İmam Yakup’tan kıraat ilmini almıştır ve ikinci râvisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatler*, 254.

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/62.

⁵¹ Ancak bunlar arasından (زاد) kelimesi, Bakara sûresindeki hariç, başka sûrelerde geçen yerlerde imâle uygulaması vardır. Sadece İmam Hamza, Bakara 10. ve 247. âyetlerdeki (زاد) kelimesinde hulflü, diğerlerinde hulfsüz imâle okur ve Bakara sûresindeki bu imâleye İbn Zekvân da katılır. Ahzâb ve Sâd sûrelerindeki (زاعت) kelimesinde Hamza’nın imâlesi yoktur. Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/59-60.

“ه” harfine dönüşen müenneslik ta “ة”larının -ki buna ha-i te’nis denir- üzerinde imâle yaparak vakfeder. Örneğin “ملئكة، جنّة، ربوة، نعمة، آلهة، الآخرة” kelimeleri bu imâle uygulamasının temsilleridir.

İmam-ı Kisâî'nin, imâle konusunda bazı istisnaları olduğu görülmektedir. Bu istisnalar;

- İmâm-ı Kisâî, ha-i te’nisin mâkablinde hurûf-u isti’lâ “خص ضغط قط” ve şu üç “حاع” kelimeleri olmak üzere toplam on harf vaki olursa imâle yapmamaktadır. Örneğin “الحياة، القارة، موعظة خصاصة، بسطة، الحاقة، الصّاحّة” kelimeleri bu tür istisnalardandır.

- Şayet ha-i te’nisin mâkablinde أَكْهَرُ harflerinden biri gelmiş ise onun mâkabline bakılır. Eğer onun mâkabli meftuh veya mazmum ise İmam-ı Kisâî burada imâle yapmamaktadır. “التهلّكة، الشوكّة، برّة، امرأة، سفاهة” kelimeleri bu tür istisnalardandır.

- Eğer أَكْهَرُ harflerinin mâkabli meksûr gelmişse İmam-ı Kisâî o vakit imâle ile vakfetmektedir. “حطيئة، الملكة، فاكهة، وبالآخرة” kelimeleri bunun örneğidir.⁵²

Kıraat ilminde İbn Kesîr hariç imamların tamamının imâle ile okudukları görülmektedir. İbn Kesîr hiçbir yerde imâleyi kullanmadığından diğer imamlardan ayrılmıştır.⁵³

Elde edilen bu bilgiler ışığında kıraatte imâlenin uygulanışının belli başlı şartlara bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Hatta rivayet esasına dayalı bu uygulamanın kıraat imamları arasında dahi, aynı kelimedede olmasına rağmen farklı kullanımı da dikkat çekmektedir. Buna binaen Kur’ân-ı Kerîm’in muhtelif yerlerinde imâlenin varlığı yadsınamaz bir olgudur. Nitekim toplam yirmi dokuz sûrenin başında yer alan hurûf-i mukattaaların on dokuzunda da imâle uygulaması bulunmaktadır.

3.1. Hurûf-i Mukattaalarda İmâle

Kıraat imamlarının imâle uyguladıkları yerlerden birisi de hurûf-i mukattaalardır. Bu bağlamda Kur’an’da 19 sûrenin başında yer alan hurûf-i mukattaalarda yapılan imâleler ve uygulayan imamlar şöyledir: Yûnus, Hûd,

⁵² Pâluvî, *Zübde*, 16; Emîn Efendî, *Umde*, 34-36.

⁵³ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/259.

Yûsuf, İbrahîm, Hicr sûrelerinin başında mevcut olan “الر” ile Ra’d sûresinin başındaki “الر”daki ra harflerini Ebû Amr, İbn Âmir, Ebû Bekir Şu’be, Hamza, Kisâî ve Halefû’l-Âşîr imâle ile okumuştur.⁵⁴

Meryem sûresindeki “كهيعص” âyetinde ha harfinde Ebû Amr, ya harfinde İbn Âmir, Hamza, Halefû’l-Âşîr, hem ha hem de ya harfinde ise Ebû Bekir Şu’be ve Kisâî imâle ile okumuştur.⁵⁵ Tâhâ sûresindeki “طه” âyetinde ise ha harfinde Verş ve Ebû Amr, hem ta hem de ha harflerini Ebû Bekir Şu’be, Hamza, Kisâî, Halefû’l-Âşîr imâle ile okumaktadır.⁵⁶ Şuarâ ve Kasas sûrelerinin ilk âyeti olan “طس” de, Neml sûresinin başındaki “طس” kelimesinin ta harfinde de Ebû Bekir Şu’be, Hamza, Kisâî, Halefû’l-Âşîr’in imâle uygulamaları vardır.⁵⁷

Yâsîn sûresindeki “يس” âyetinin ya harfinde Ebû Bekir Şu’be, Hamza, Kisâî, Ravh, Halefû’l-Âşîr, Mü’min; Fussilet, Şûrâ, Zuhrûf, Duhân, Câsiye ve Ahkâf sûrelerinin başında bulunan “حم” âyetinin ha harfinde ise İbn Zekvân, Ebû Bekir Şu’be, Hamza, Kisâî, Halefû’l-Âşîr imâle ile okumuştur.⁵⁸

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle imâle ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: Kıraat ilminin usul kısmında değerlendirilen imâlenin ıstilahta hemen hemen aynı anlama gelecek şekilde imamlar tarafından ele alındığı görülmektedir. Ancak Kur’an fonetiğinde kullanılan bu sesin diğer sesler gibi kurrâ tarafından kullanılmasının da rivayet esasına dayalı bir uygulama olduğu unutulmamalıdır. Çünkü kıraat, tabi olunan bir sünnettir. Bu yönüyle kıraat ilminin diğer ilimlere kıyasla kendine mahsus farklı bir uygulama ve öğrenme metodu vardır. Bu yöntem ise kıraat ilmiyle meşgul olmuş, bu ilimde uzmanlaşmış olanlardan semâ yoluyla bu ilmi öğrenmektir. Çünkü Hz. Peygamber’den günümüze kıraat ilmi bu şekilde muhafaza edilmiştir. Buradan hareketle imâlenin istimali de bu minvalde değerlendirilen bir husustur.

⁵⁴ Pâluvî, *Zübde*, 67-78.

⁵⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/66-68; Pâluvî, *Zübde*, 87.

⁵⁶ Pâluvî, *Zübde*, 89.

⁵⁷ Pâluvî, *Zübde*, 101-105.

⁵⁸ Ahmed b. Muhammed b. Abdilğani el-Bennâ Dimyatî, *İthâfî fuzalâi’l-beşer bi’l-kırâati’l-erba’ate aşer*, thk. Aburrahim et-Tarhûnî (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 1430), 1/285-287; Pâluvî, *Zübde*, 114-125.

4. Kûfe Kıraat İmamlarının Kıraat İlmindeki Yeri

İslâm fetih hareketlerinin ardından Irak merkezinde zamanla Basra ve Kûfe olmak üzere iki farklı kıraat ekolü oluşmuştur. Kûfe kıraatinin karakteristik özellikleri arasında med, idğâm, iskân, itbâ, sekte, ihtilâs, işmâm vb. konular yer almakta ise de Kûfe kıraat imamları bunların uygulamalarını hemen hemen müşterek olarak kullanmamışlardır. Lakin çalışmamızın temelini oluşturan imâle kavramını ise Kûfe kıraat imamları ortak olarak uygulamışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'deki imâlelerin neredeyse tamamını ya Kûfe kıraat imamları ya da sonra takip eden râvileri veya tarikleri uygulamıştır.

Kûfe kıraatini sahâbe ve tabiîn döneminden günümüze kadar birçok kıraat imamı tadrîs etmiştir. Ancak kıraatleri zamanla ön plana çıkmış ve günümüzde de isimlerine nispet edilen dört kıraat imamı mevcuttur. Bunlar Âsım b. Ebî'n-Necûd, Hamza b. Habîb, Kisâî ve Hamza'nın birinci râvisi ve onuncu kıraat imamı Halef b. Hişâm'dır. Ayrıca kıraati şaz kategorisinde ele alınan A'meş (öl. 148/765) de Kûfe'de öne çıkan kıraat imamlarından biridir. Bu ekolün temsili noktasında onlarca râvi arasından her imamın ikişer râvisi, bir sonraki döneme ulaşmasını sağlayan en önemli temsilcileri olmuştur.⁵⁹

Kıraat ilmini öğrenmek isteyenler için bir kolaylık olması açısından dönemlerinde meşhur olmuş bu kıraat imamlarının isimleri yerine her bir imam ya da râvilerine belli başlı simgeler remz edilmiştir. Bunlar ise şöyledir: İmam Âsım yedi kıraat imamından biri olup beşinci sırada yer alır ve kıraatteki remzi ʾ'dur. Birinci râvisi, Ebû Bekir Şu'be b. Ayyâş (ö. 193/809) olup, kıraat remzi ʾ'dır. İkinci râvisi ise Kur'an kıraatinin bölgemizde ve dünya üzerinde Müslümanların ekseriyetinin okuduğu ve okuttuğu Hafs b. Süleyman'dır (ö. 180/796). Kıraatteki remzi ise ʿ'dır. İmam Hamza kıraat-i aşere imamlarından altıncı sırasında yer alan, mütevâtir yedi kıraat imamından biridir.⁶⁰ Kıraat remzi ʾ'dır. Birinci râvisi Halef (öl. 229/844) olup, İmam Hamza'nın râvisi olması bağlamında kıraat ilmindeki remzi ʾ'dır. İkinci râvisi de Hallad'dır (öl. 220/835). Remzi ise ʿ'dır. İmam Kisâî de Kûfe kıraat imamlarındandır ve aşere kıraati tasnifinde yedinci sırada yer alır. Kıraatteki remzi ʾ'dır. Birinci râvisi Ebu'l-Haris'in (öl. 240/855) remzi ʾ'dır. İkinci râvisi ise Dûrî (öl. 246/861) olup

⁵⁹ Recep Koyuncu – Süleyman Kılıç, “İbnü'l-Cezerî Öncesi Kıraat Ekollerine Genel Bakış”. *Kilitbahir* 23 (Eylül 2023), 204-205.

⁶⁰ Ebü'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefâyatü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ ev esbetehü'l-a'yân*, thk. Muhyiddin A. Hamîd (Kahire, y.y. 1948), 1/455.

kıraatte ت harfi ile remzedilmiştir. İmam Halefû'l-Âşîr ise meşhur kıraat tasnifinde onuncu sırada yer alır. Birinci râvisi İshâk'ın (öl. 286/901) kıraat remzi سح'dir. İkincisi ise İdrîs (öl. 292/907) olup kıraat remzi de سه'dir.⁶¹

Netice itibariyle Kûfe kıraat imamlarının kıraatlerinin karakteristik özellikleri arasında imâle usulü yer almaktadır. Her biri kıraat alanında otorite kabul edilen ve kendi dönemlerine damga vuran bu imamların kıraat alanına katkıları yadsınamaz. Hz. Peygamber'den gelen rivayetleri kendi devirlerinde okutmuş, nice talebeler yetiştirmiş ve mukrîlerle de günümüze kadar kıraat keyfiyetleri ulaştırmıştır. Bununla birlikte imâle uygulamasının bu imamların ortak özelliği olduğundan bir sonraki başlıkta Tâhâ sûresi bağlamında bu imamlar tarafından imâle yapılan kelimeler tek tek ele alınacak ve tablolar halinde sunulacaktır.

5. Tâhâ Sûresinde Kûfe Kıraat İmamlarının İmâle Uygulamaları

Çalışmanın bu başlığı altında Kûfe kıraat imamlarının Tâhâ sûresinde uygulamış oldukları imâle uygulamalarının analizi yer almaktadır. Kıraat literatürü içerisinde imâle uygulamasının yapıldığı yerler her ne kadar belirli olsa da Kûfe kıraat imamlarının mezkur sûre çerçevesinde ele alınarak bu uygulamaların ses-anlam ilişki içerisinde değerlendirilmesi çalışmanın özgünlüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda burada Kûfe kıraat imamlarına ait Tâhâ sûresinde⁶² geçen imâleler, tablo halinde verilmiş, sûrede tekrar edilen imâleli kelimeler bir arada gösterilmiştir. Şayet okunan kelimedede ferşü'l-hurûf⁶³ varsa ilgili yere ferşü'l-hurûf ibâresi yazılmıştır. İmâle yapılan kelimelerin hangi âyette geçtiği, hangi imam veya imamlar tarafından

⁶¹ Ebû Amr b. Said ed-Dânî, *Kitabu't-Teysir fi'l-kıraati-seb* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 6; İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Yûsuf, *Gâyetü'n-nihaye fi tabakati'l-kurrâ* (Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1932), 1/261; Şemsüddin Ebû Abdillâh ez-Zehabî, *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr alâ tabakâti ve'l-âsâr*, thk. Tayyar Altıkulaç (İstanbul: İsam Yayınları, 1995), 1/193; Pâluvî, *Zübde*, 5; Emîn Efendi, *Umde*, 11.

⁶² Yüz otuz beş âyetten oluşan Tâhâ sûresi, ismini hurûf-i mukattaa ile başlayan ilk âyetinden alır. Hicrî 5. yılda Mekke'de nazil olmuştur. Mushaf'ta yirminci sırada olan Tâhâ sûresi nüzul sıralamasında ise Vâkıa sûresinden önce Meryem sûresinden sonra gelmekte ve kırk beşinci sırada yer almaktadır. Bk. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman - İbrahim Kâfi Dönmez - Mustafa Çağrırcı - Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 3/622.

⁶³ Belli bir kurala bağlı olmayan, rivayet esasına dayanan, Kur'an'daki bazı kelimelerin hareke, harf, irab ve fiillerin bina ve bablarındaki değişikliklerin incelenmesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Temel, *Kıraat ve Tecvid İstılahları*, 51; Feyizli, *Kıraat-i Aşere*, 17; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 140.

kullanıldığı ve kelimenin türünü de gösteren farklılar tabloda belirtilerek ele alınmıştır. Ayrıca imâlenin uygulandığı harf kırmızı renk ile işaretlenmiştir. Ancak, imâleyi uygulayan imam veya imamların ismi yerine remzi ile gösterileceğinden dolayı İmam Âsım'ın birinci râvîsi Ebû Bekir Şu'be (ص), İmam Hamza (ف), İmam Kisâî (ر), Kisâî'nin ikinci râvîsi Dûrî (ت) ve İmam Halef (خل) rumuzları ile verilmiştir.⁶⁴

5.1. Kûfe Kıraat İmamlarının Müşterek İmâle Uygulamaları

Bu başlık altında Kûfe kıraat imamlarının birlikte uyguladıkları imâleler belirtilmiş, imâle yapılan kelimenin türü de göz önüne alınarak tablo halinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tablo 1: Tâhâ Sûresinde Müşterek İmâle Örneği

Kaynak: *Zübde* ve *Umde* isimli eserden esinlenerek hazırlanmıştır.

Âyet No	İmâle Yapılan Kelimer	Uygulayanlar	Kelimenin Türü
1	طه	ص،ف،ر،خل	Hurûf-i Mukattaa
2-117-123	لِتَشْفَى	ف،ر،خل	Fiil
3-44	يُخَشَى	ف،ر،خل	Fiil
4-75	الْعَلَى	ف،ر،خل	İsim
5	اسْتَوَى	ف،ر،خل	Fiil
6	الْثَرَى	ف،ر،خل	İsim
7	أَخْفَى	ف،ر،خل	Fiil
8	الْحُسَى	ف،ر،خل	İsim
9-11-60-69	آتَيْكَ	ف،ر،خل	Fiil
9-11-17- 19-36-40- 49-57-61-	مُوسَى	ف،ر،خل	İsim

⁶⁴ Kıraat ilmini okuyanlar Kûfi imamları (نَفْرُخَل) rumuzları ile ezberlemektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Pâluvî, *Zübde*, 5; Emîn Efendi, *Umde*, 11.

65-67-70- 77-83-86- 88-91			
10	رَأَى	ف،ر،خل	Fiil
10-50-122	هُدًى	ف،ر،خل	Fiil
12	طُورَى	ف،ر،خل	İsim
13-38	يُحَى	ف،ر،خل	Fiil
15	لِتُجَزَى	ف،ر،خل	Fiil
15-20-66	تَسْمَعَى	ف،ر،خل	Fiil
16	هُوَيَةً، فَتَرَدَى	ف،ر،خل	İsim, فَتَرَدَى Fiil هُوَيَةً
18-22-37- 55	أُخْرَى	ف،ر،خل	İsim
19-65	فَأَلْفَيْهَا	ف،ر،خل	Fiil
21-51-133	الأُولَى	ف،ر،خل	İsim
23	الْكُبْرَى	ف،ر،خل	İsim
24-43	طَعَى	ف،ر،خل	Fiil
45	يَطْعَى	ف،ر،خل	Fiil
46	وَأَزَى	ف،ر،خل	Fiil
47	أَهْدَى	ف،ر،خل	İsim
48-60	وَتَوَلَّى	ف،ر،خل	Fiil
50	أَعْطَى	ف،ر،خل	Fiil
52	يُنْسَى	ف،ر،خل	Fiil
53	شَتَّى	ف،ر،خل	İsim
54	اللُّهَى	ف،ر،خل	İsim

56-116	وَأَبَى	ف،ر،خل	Fiil
59	ضَحَى	ف،ر،خل	İsim
61	إِفْتَرَى	ف،ر،خل	Fiil
62	الْتَجَوَى	ف،ر،خل	İsim
63	الْمُتَلَى	ف،ر،خل	İsim
64	إِسْتَعَى	ف،ر،خل	Fiil
68	الْأَعَى	ف،ر،خل	İsim
71-73-127-131	أَبَى	ف،ر،خل	Fiil
72-131	الدُّنْيَا	ف،ر،خل	İsim
74	يَجَى	ف،ر،خل	Fiil
76	تَرَجَى	ف،ر،خل	Fiil
77	تَحْشَى	ف،ر،خل	Fiil
79	هَدَى	ف،ر،خل	Fiil
80	الْسَلْوَى	ف،ر،خل	İsim
81	هَوَى	ف،ر،خل	Fiil
82-135	إِهْتَدَى	ف،ر،خل	Fiil
84	لِتَرْضَى	ف،ر،خل	Fiil
107	تَرَى	ف،ر،خل	Fiil
114	يُقْضَى	ف،ر،خل	Fiil
118	تَعْرَى	ف،ر،خل	Fiil
119	تَضْحَى	ف،ر،خل	Fiil

120	يَبْكِي	ف،ر،خل	Fiil
121	وَعَصَى،فَعَوَى	ف،ر،خل	Fiil
122	اجْتَنِبَهُ	ف،ر،خل	Fiil
124-125	أَعْمَى	ف،ر،خل	İsim
126	تُنْسَى	ف،ر،خل	Fiil
128	الْهُبَى	ف،ر،خل	İsim
129	مُسَمَّى	ف،ر،خل	İsim
130	تَرْضَى	ف،ر،خل	Fiil
132	لِلتَّقْوَى	ف،ر،خل	İsim
133	نَحْزَى	ف،ر،خل	Fiil

Tablo 1’de görüldüğü üzere kıraat ilminde özellikle Kûfe ehlinde olan İmam Âsım, İmam Hamza, İmam Kisâî ve İmam Halef’in kullandığı bu ses yapısının Tâhâ sûresinde hangi kelimelerde tatbik edildiğinin izahı yapılmıştır. Mezkûr imamların birlikte imâle uyguladıkları kelimeler bu sûrede bir hayli fazladır. Yapılan bu imâlelerin tekrarları çıkarıldığında 62 kelimedede imâle uyguladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu kelimelerin türünün çoğunluğu ise fiilden müteşekkildir. Bunların dışında zikredilen imamlar her ne kadar imâleyi ortak olarak kullansalar da muhtelif yerlerde de farklı pratikleri mevcuttur.

5.2. Kûfe İmamlarının Muhtelif İmâle Uygulamaları

Bu başlık altında Âsım, Hamza, Kisâî ve Halef’ü'l-Âşir’in, Tâhâ sûresinde imâle uyguladığı muhtelif kelimeler tespit edilmiştir. Her ne kadar zikredilen imamların imâleyi ortak bir şekilde uyguladığı görülse de bazen bir kelimedede biri imâle ile okurken diğerlerinin imâle yapmadığı yerler de mevcuttur. Sûrede bu şekilde kullanılan yerler gösterilmiş, kelimenin türü de göz önüne alınıp gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 2: Tâhâ Sûresinde Muhtelif İmâle Örneği

Kaynak: *Zübde* ve *Umde* isimli eserden esinlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Âyet No	İmâle Yapılan Kelimer	Uygulayanlar	Kelimenin Türü
10	النَّارِ	ت	İsim
58	سُوى	ص،ف،خل	İsim
58	سُوى Ferşü'l-hurûf	ر	İsim
61-111	حَاب	ف	Fiil
72	جَاءَنَا	ف،خل	Fiil
73	حَطَّأَنَا	ر	İsim
121	الْجَنَّةِ	ر	İsim
123	هُدَاىِ	ر	İsim
130	النَّهَارِ	ت	İsim

Yukarıdaki Tablo 2’de görüldüğü üzere Tâhâ sûresinde, ن-ف-ز-خ، rumuzlarıyla kodladığımız Âsım, Hamza, Kisâi ve Halefü'l-Âşir’in muhtelif olarak kullandığı imâleli kelimeler verilmiştir. Bununla birlikte sûrede Âsım’a ait imâle bulunmadığı ancak birinci râvisi Ebû Bekir Şu’be tarafından ve Kisâi’nin ikinci ravisi Dürî tarafından uygulanan imâleli kelimeler de tabloda gösterilmiştir. Mezkur imamların aralarında farklı olarak imâle uyguladıkları toplam 9 kelime mevcuttur. Bu veriler bize ortak yapılan imâlelerin daha fazla olduğu ve imâlenin neredeyse Kûfe ehline ait bir telaffuz olduğu görüşüne ulaştırmıştır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'den günümüze kadar senedi sahih bir şekilde ulaşmıştır. Peygamberimiz'e verilen yedi harf ruhsatıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in bazı lehçelerde okunma kolaylığı da sağlanmıştır. Bu kolaylık neticesinde kıraat ilminde kullanılan imâlenin de bazı imamlar tarafından kendi kıraat sisteminde yer aldığı görülmüştür. Kur'an fonetiğinin bir yapısı olan imâlenin kıraat ilmi açısından önemi büyüktür. Çünkü başta Hz. Peygamber tarafından kıraat edilmesi ve diğer kabileler için de imâlenin kullanımına müsaade edilmesi gibi gerekçeler imâlenin önemini vurgulamaktadır. Kur'an gibi evrensel bir mesajın telaffuz edilirken belli bir bölgeye hitap etmesinden çok tüm insanların kolayca okuyabilmesi açısından da imâlenin varlığı bir oğudan ziyade Allah'ın rahmeti olarak insanlara verilen bir kolaylıktır. Bu minvalde yaptığımız araştırma, imâlenin oldukça fazla kullanıldığını bize göstermektedir. Elde edilen bulgular neticesinde imâlenin bazı kıraatlerde sıkça, bazı kıraatlerde ise nadiren kullanıldığı görülmektedir. En sık istimal edenlerin Kûfe ekolünün önde gelen imamlarından, kıraat ilminde mütevâtir ve meşhur olarak kabul edilen "aşere kıraati" tasnifinde yer alan İmam Âsım'ın râvisi Ebû Bekir Şu'be, İmam Hamza, İmam Kisâî ve İmam Halef'ü'l-Âşir'in olduğu tespit edilmiştir. Bu imamların imâleyi uygulama noktasında oldukça fazla kullandıkları görülse de kendi aralarında da farklılıkların olduğu anlaşılmıştır.

Tâhâ sûresinde imâle uygulamasının zikredilen imamların kullanımı açısından bir hayli fazla olduğu saptanmıştır. Bu sûrede imamların imâleyi müşterek kullandıkları yerler, kullanılan kelimenin türü de dikkate alındığında oldukça fazla olduğu görülmüştür. Mezkur imamların imâleyi bazen muhtelif olarak kullandıkları görülmüş ve bu kelimelerin türü de dikkate alınarak tablo halinde gösterilmiştir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm tilâvetini, kıraatin kaidelerinden ayrılmadan icra edilmesinde oluşan fonetik olgunun ses-anlam ilişkisi, lafızmana boyutuyla değerlendirildiğinde Kur'an'ın muciz oluşuna bir kez daha işaret etmiştir. Kıraat ilmini ve değerlendirmesini yaptığımız imâleyi de bu boyutuyla ele aldığımızda bizde manevi bir haz uyandırmış ve Kur'an'ın mana ötesi sofrasına zenginlik katmıştır.

Tâhâ sûresinde mükerrer imâle yapılan kelimeler dikkate alınmaksızın, 39 kelimenin fiil, 22 kelimenin isim olarak bulunduğu bir de ilk âyetinde yer alan hurûf-ı mukattaada imamların imâleyi müşterek yaptığı toplam 62 kelime tespit edilmiştir. Ayrıca İmam Hamza'ya ait 1, İmam Kisâî'ye ait 4, Kisâî'nin ikinci râvisi Dûrî'ye ait 2, Hamza ve Halef'in uygulayıp diğerlerinin bu kelimelerde imâle yapmadığı 1 ve Ebû Bekir Şu'be, Hamza ve Halef'in yapıp, Kisâî'nin uygulamadığı 1 kelimeyle birlikte imamların muhtelif imâle uyguladığı toplam 9 kelime bulunmuştur. Tâhâ sûresinin geneline bakıldığında ise 71 yerde bu imamlara ait imâle uygulamasının olduğu

saptanmıştır. Elde edilen bu veriler sonucunda Kûfe kıraat ehlinin neredeyse tamamının imâleyi kullandığı görülmüştür. Bu istatistik ve rakamsal bilgileri toplamaktaki amacımız, Tâhâ Sûresi özelinde imâle araştırması yapacak olanlar için bir kolaylık sağlamasıdır.

Kaynakça | References

- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Benli, Abdullah. *Hafs Rivayetiyle Âsım Kıraatinin Tecvîd Kuralları*. Kayseri: Tezmer, ts.
- Birişik, Abdülhamit. "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/425-432. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Birişik, Abdülhamit. *Kırâat İlmî ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Mektebetü'l-İslâmî, 1979.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk: Daru's-Selam, 2000.
- Cermî, İbrahîm Muhammed. *Mu'cemu Ulûmi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2001.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh*. nşr. Ahmed Abdulgafûr Attar. Mısır: y.y. 1316/1898.
- Çağıl, Necdet. *Kur'ân Belâgati ve Fonetîği Yönünden Kıraatler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Çetin, Abdurrahman. *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kıraatler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Dânî, Ebû Amr b. Said b. Osman el-Ümevî. *Kitabu't-Teysîr fi'l-kırâati-seb'*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1984.
- Dânî, Ebû Amr b. Said b. Osman el-Ümevî. *el-Mudîh li mezâhibi'l-kurrâ ve ihtilâfuhum fi'l-feth ve'l-imâle*, thk. Fergali Seyyid Arabavî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.
- Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Abdilğânî el-Bennâ. *İthâfî fuzalâi'l-beşer bi'l-kırâati'l-erba'ate aşer*. thk. Aburrahim et-Tarhûnî. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1430.
- Düserî, İbrahim b. Said. *Muhtasarü'l-ibârât li-mu'cemi mustalahati'l-kıraat*. Riyad: Daru'l Hadara, 2008.
- Eyyübî, Molla Mehmed Emîn Efendî b. Abdullâh. *Umdetü'l-Hullân fi îzâhi Zübdetü'l-İrfân*. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2018.
- Gazzâlî, Ebû Hamîd Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ min 'ilmi'l-usûl*. Mısır: y.y. 1937.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *Vefâyatü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân mimmâ sebete bi'n-naql evi's-semâ ev esbetehü'l-a'yân*, thk. Muhyiddin A. Hamîd. Kahire, y.y. 1948.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyyî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 2003.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Yûsuf. *Gâyetü'n-nihâye fi tabakâti'l-kurrâ*. Mısır: Matbaatü's-Saâde. t.s.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kırâatil-aşr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1434.
- İbnü'l-Cezerî, Şemsüddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Yûsuf. *Müncidü'l-mukrîn ve mü'rşidü't-tâlibîn*. Beyrut: y.y. 1980.
- İbnü's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Usûl fi'n-Nahv*, thk. Abdü'l-Hüseyn el-Fetelî. Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, ts.

- Karaçam, İsmail. *Kur'an Tilavetinin Esasları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Kârî, Ali. *el-Minâhu'l-fikriyye âlâ metni'l-Cezeriyye*. Mısır: y.y. 1335.
- Kaysî, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *el-Kesf 'an vücûhi'l-kıraati's seb' ve 'ileliha ve hüceciha*. thk. Muhyiddîn Ramazan. Dimaşk: Mecme'u'l-Lugati'l-Arabî, 1394/1974.
- Kaysî, Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *Kitabü't-Tebşira fi'l-kıraati's-seb*. thk. Muhammed Gavs en-Nedvî. Hindistan: Dâru's-Selefi, 1402/1982.
- Koyuncu, Recep-Kılıç, Süleyman. "İbnü'l-Cezerî Öncesi Kıraat Ekollerine Genel Bakış". *Kilitbahir* 23 (Eylül 2023), 191-218.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman - İbrahim Kâfi Dönmez - Mustafa Çağrıncı - Sadrettin Gümüş. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr. *el-Kâmil*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahîm. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1417/1997.
- Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekerriyya Yahya b. Şerafeddîn. *Sahîhu Müslim bi-Şerhi'n-Nevevî*. Beyrut: y.y. 1376.
- Pâluvî, Hamid b. Abdülfettah. *Zübdetü'l-İrfân*. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2016.
- Salihoglu, Alaaddin. "el-İhâu's-Savtî li-Ahkâmî't-Tecvîd ve Eseruhû fi'l-Ma'nâ". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2022), 211-230.
- Sarı, Mehmet Ali. "İmâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/177. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sehâvî, Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed. *Cemâlül'l-kurra' ve kemâlül'l ikra*. thk. Mervân el-Atiyye-Muhsin Ferabe. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Turas, 1997.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2013.
- Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman. *el-İtkân fi Ullûmi'l-Kur'ân*. Beyrut, y.y. 1973.
- Şelebî, Abdülfettah İsmail. *el-İmâle fi'l-kıraat ve'l-lehecâti'l-Arabiyye*. Cidde: Dâru's-Şurûk, 1403/1983.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstilahları*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Tetik, İbrahim. "Kur'ân Kıraatinde İmâle ve Feth'in Kitâbî Referansları". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 53/1 (Haziran 2020), 41-65.
- Uzun, Yakup. "Feth ve İmâle (Ebû Amr ed-Dânî'nin el-Feth ve'l-İmâle Adlı Eseri Bağlamında)". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Nisan 2022), 455-482.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/443-447. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yıldırım, Mustafa. *Kıraat İlmine Giriş*. İzmir: Tibyan Yayınları, 2013.
- Yüksel, Ali Osman. *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: İfav Yayınları, 2012.
- Zehebî, Şemsüddin Ebu Abdillah. *Ma'rifetü'l-kurrâi'l-kibâr alâ tabakâti ve'l-âsâr*. thk. Tayyar Altıkulaç. İstanbul: İsam Yayınları, 1995.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî. *el-Mufassal fi ilmi'l-luğa Arabiyye*. thk. Salih Kadâra. Ammân: Dâru'l-Ammâr, ts.

Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî Ulûmil-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Mısır: y.y. 1957.